

De zilte berm

P.F. Stolwijk

Het is winter

Ver voordat de automobilisten worden gewaarschuwd voor gladheid, zijn de strooiauto's al op weg. Ze strooien geen zand, zoals zo'n twintig jaar geleden nog gebruikelijk was, maar zout, meestal uit Twentse bodem. Aan het eind van de winter heeft elke doorgaande weg zo een flinke hoeveelheid zout te verdragen gehad. Dat scheelt zeker mensenlevens, maar het heeft ook zijn keerzijde.

Het is lente

De bermen zien er nog kleurloos uit. Het gras is er bespat met wat er van de weg afstroomt, een mengsel van modder, zout, rubber en olie. Maar de regen spoelt de modder weg, lost geleidelijk het zout op en voert dat mee de bodem in, naar het grondwater. Na enige weken is het zoutgehalte weer nagenoeg nul. Maar het zout heeft zijn uitwerking op de plantengroei niet gemist. Veel plantensoorten kunnen niet groeien in een zoute omgeving en hebben het loodje gelegd, vooral in de strook direct langs het asfalt. Andere soorten hebben geprofiteerd van de gaten die zo in het vegetatiedek zijn gevallen.

En zo zien we vanaf eind maart, begin april de bermen een witte rand krijgen. Deens lepelblad (*Cochlearia danica*) heeft zijn kans gegrepen. De eerste vondst in Twente is in 1989 gedaan. Deze soort was vroeger voornamelijk uit de kustgebieden bekend en staat daar in de buitenduinen en aan dijken, strandboulevards en dergelijke, aan zoute invloed onderhevige standplaatsen. De soort lijkt weliswaar ook goed zonder zout te kunnen, maar is pas sinds het intensieve pekelen van wegen in de bermen verschenen. Niet duidelijk is of het zout alleen een bondgenoot is in de concurrentie met andere planten of dat er nog meer factoren meespelen. De eenjarige plant kiemt al aan het begin van de winter. Wel is tijdens de bloei het zout al bijna geheel uit de bodem van de berm gespoeld, maar dan is ze haar concurrenten al te snel af geweest.

Het is zomer

De planten van Deens lepelblad staan in vrucht, zijn al afgestorven. Maar in de berm van de autosnelweg A1 bij de afslag Holten-Oost komt al gauw een andere 'pekelpant', Engels gras (*Armeria maritima*), in bloei. De soort is ons sinds 1981 daar bekend. Ook van deze kustsoort, die zich recent in het binnenland aan gepelende wegen heeft gevestigd, denkt men dat de plant beter dan de meeste andere soorten tegen zout bestand is, maar even goed zonder zout kan. En zo kan ze haar kans grijpen in 's winters weliswaar sterk zoute, maar 's zomers weer ontzilte bermen. Vroeger kwam de soort voor op een plek bij Weerselo met zoute kwel, en aan het kanaal Almelo-Nordhorn. Van deze reeds lang verdwenen vindplaatsen is ons verder niets bekend.

Soms vindt men echter een soort die wat de kleur betreft enigszins op Engels gras lijkt. Sinds enige jaren wordt op dezelfde standplaats als deze ook Bieslook (*Allium schoenoprasum*) gevonden. Het is vooralsnog onduidelijk of het hier om verwilderde planten gaat (tuinafval of opgeslagen uit gemorst zaad), of dat de soort zich thuis voelt in de berm. Aan de grote rivieren, waar ze voorkomt op

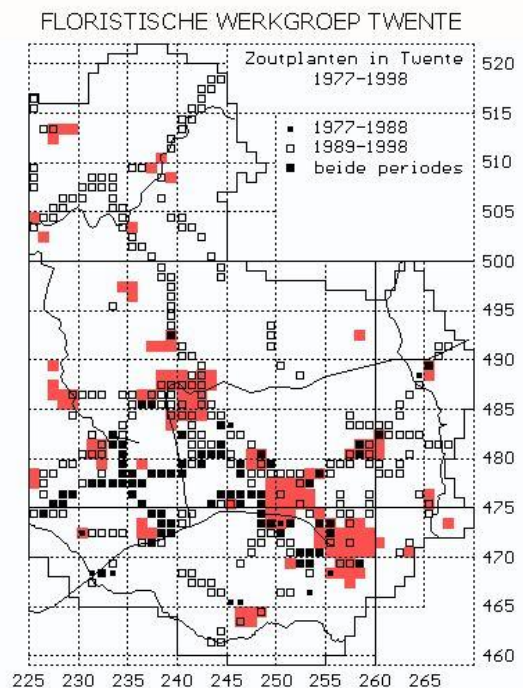
kribben tussen stenen of aan het asfalt van beschoeiingen, wordt de plant als wild beschouwd. Haar groeiplaatsen in de berm hebben hier wel enige overeenkomst mee: 's winters overstromde plekken die 's zomers (door de uitstraling van het asfalt) heel heet kunnen worden en sterk uitdrogen. Zout lijkt op zich geen rol te spelen, behalve dan weer dat het mogelijk een deel van de concurrentie uitschakelt.

Naarmate de zomer vordert, krijgen we nog twee andere bermzoutplanten te zien, die echter veel minder opvallend zijn. Het zijn Stomp kweldergras (*Puccinellia distans* subsp. *distans*) en Hertshoornweegbree (*Plantago coronopus*). Stomp kweldergras is een van de eerste pekelplanten die in Twente werden gesignaleerd. De eerste vondst dateert uit 1978. Zoals de naam al aangeeft, is het een soort uit zilte graslanden. Ook hier is weer sprake van zouttolerantie en niet van zoutbehoefte. Ik ken de soort bijvoorbeeld ook uit het Engadin (Zwitserland), waar ze al heel lang bekend is. Ze groeit daar niet aan gepekeldde wegen (de wegen worden daar niet gepekeld), maar aan mesthopen waar de ammoniak haar in de strijd met andere planten helpt.

Ook verdichting van de grond door berijding en betreding en de daaruit voortkomende extreme wisselingen tussen nat en droog begunstigen de besproken soorten tegenover de concurrenten, maar misschien Hertshoornweegbree nog wel het meest. De bloeiwijze van deze soort lijkt het meest op die van Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*), maar anders dan bij Smalle weegbree, die gaafrandige bladen heeft, hebben de bladen van Hertshoornweegbree meestal zijslippen. De eerste (recente) vondst in Twente dateert van 1981. Oudere vondsten uit Twente (voor 1940) hadden betrekking op een heel ander biotoop, waaruit de soort nu verdwenen is.

Misschien is de snelle opmars van Steenkruidders (*Lepidium ruderales*) ook te verklaren uit haar voorkeur voor stenige plaatsen en haar tolerantie voor zout en ammoniak enerzijds en haar gebrek aan concurrentiekracht anderzijds. Deze soort is al heel lang algemeen in het westen van het land, met name ook in stedelijk gebied, maar ze is sinds kort ook verschenen in hetzelfde biotoop als de bermzoutplanten. Terwijl ze in de Twentse steden (behalve Enschede) nog zeldzaam is, komt ze langs de A1 in eigenlijk alle trajecten massaal voor.

Fig.1 geeft de gezamenlijke verspreiding in Twente weer van Deens lepelblad, Stomp kweldergras en Hertshoornweegbree. Elk blok stelt een voorkomen van minstens een van de drie soorten in een vierkante kilometer voor. Duidelijk komt het patroon van de doorgaande wegen tot uiting. Ook is te zien dat deze soorten zich het eerst aan de A1 en de weg Goor-Rijssen hebben gevestigd (de zwarte blokken). Pas na 1988 (de open blokken) hebben de soorten zich naar de andere wegen uitgebreid (in rood stedelijk gebied).

Het is herfst

Wie er aardigheid in heeft, kan al vanaf november op elke parkeerplaats langs de snelweg de rozetjes van Deens lepelblad vinden, die in het komende voorjaar de bermen wit zullen kleuren.

Steenkruidkers is nog goed te herkennen als kleine bezempjes aan de rand van het asfalt.

Stomp kweldergras overheerst bij menige afrit en Hertshoornweegbree staat mooi in vrucht.

De smalle, grasachtige bladen van Bieslook en Engels gras zijn al lang niet meer te vinden.

Straks komt de eerste strooiploeg weer.
